

BİRZÂLÎ

(البرزالي)

Alemüddîn Ebû Muhammed
el-Kâsım b. Muhammed b. Yûsuf
el-İşbîlî ed-Dimaşkı
(ö. 739/1339)

Muhaddis ve tarihçi.

665 (1267) yılında muhtemelen Dimaşk'ta doğdu. İşbiliye'den (Sevilla) Dimaşk'a göç etmiş Berber asıllı (Berberler'in Birzâle oymağından) bir ailenin çocuğudur. Dedesi ve babası da ilmiye sınıfına mensup olduğu için küçük yaştan itibaren kendini ilme verdi ve daha çocukken Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Aile çevresinin teşvikiyle sekiz yaşından itibaren babasının ve Kadî İzzeddin İbnü's-Sâiğ'in hadis derslerine dinleyici olarak katıldı. Daha sonra hadise karşı ilgisi arttı ve diğer âlimlerden de ders almaya başladı. On iki yaşına geldiğinde babası onu *Şahîh-i Buḥârî*'nin râvisi Kâsım el-İrbîlî'nin derslerine gönderdi. Bu derslerde hadise karşı hevesi iyice arttı. 1286'dan itibaren Halep, Ba'lebek, Kudüs, Hama, Mekke, Medine ve Mısır gibi uzak yerlere ilim yolculukları yaptı. Bu arada ilk hacını gerçekleştirdi (1289). Bütün öğrenimi süresince derslerine bizzat iştirak edip *semâ'* yoluyla hadis öğrendiği hocalarının sayısının 2000'i, icâzet yoluyla faydalandığı şeyhlerinin de 1000'i aştığı kaynaklarda zikredilmektedir.

Şam'daki Eşrefiyye, Zâhiriyye, Nûriyye ve Nefisiyye dârülahadisinde 1313'ten itibaren başmüderrisliğe kadar değişik seviyelerde görev yapmıştır. Kaynakların onun iyi bir muallim olduğunu kaydederler. Zehebî, kendisine hadis ilmini sevdiren ve bu ilme yönelmesine sebep olan hocasının Birzâli olduğunu söyler.

Birzâli yazısının güzelliğiyle de ün yapmış, pek çok kitabı istinsah ederek zengin bir kütüphane oluşturmuştur. Bu işte çocukları da ona yardım etmiştir. Nitekim yirmi yaşlarında kendinden önce vefat eden kızı Fâtıma *Şahîh-i Buḥârî*'yi istinsah etmiş, o da bu nüshayı eserin aslı ile karşılaştırarak tashihini yapmıştır.

Kütüphanesini ve emlakini ilim müesseselerine vakfeden Birzâli, beşinci hacı sırasında ihramlı iken Mekke ile Medine arasındaki Huleys mevkiinde 4 Zilhicce 739'da (13 Haziran 1339) vefat etti ve orada defnedildi.

Eserleri. 1. *el-Muktefî*. Ebû Şâme'nin *ez-Zeyl 'ale'r-ravzateyn* adlı eserinin

zeyli olup Ebû Şâme'nin öldüğü ve kendisinin doğduğu 665'ten (1267) vefat yılına (739/1339) kadar geçen dönemin vekâyi'nâmesidir. *Târîhu'l-Birzâli* diye de tanınan ve Kütübî'nin belirttiğine göre beş cilt olduğu anlaşılan eserini yazarken arkadaşı Muhammed b. İbrâhim el-Cezerî'nin *Târîh*'inden büyük ölçüde faydalanmıştır. *el-Muktefî*'nin ilk iki cildi Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (III. Ahmed, nr. 2951/1, 287 varak, 665-698 yıllarını kapsamaktadır; nr. 2951/2, 341 varak, 699-720 yıllarını ihtiva etmektedir). Bu esere ait iki cilt de *Târîhu'l-Birzâli* adıyla Leiden Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Or. 3098). Birzâli'nin eserine talebesi İbn Râfi' *el-Vefeyât* (I-II, Beyrut 1402/1982) adıyla bir zeyil yazmıştır. Birzâli'nin eserinin 736 (1336) yılının sonlarına kadar olan kısmını temize çekilmiş, son iki yıla ait kısmını da müsvedde halinde bulduğunu belirten İbn Râfi', bu müsveddelerden de faydalananak zeyli 737 yılından başlatmıştır (Sâlih Mehdi Abbas, s. 67). Brockelmann, "Birzâli'nin en mühim telifi, Ebû Şâme tarafından yazılan Şam tarihinin 738'e (1337) kadar devamı olan ve *Târîhu Mısır ve Dimaşk* veya *Kitâbü'l-Vefeyât* (Köprülü Ktp., nr. 1047) adını taşıyan eseridir" diyerek kitabın bir yazma nüshasının Köprülü Kütüphanesi'nde bulunduğunu bildirmekteyse de sözü edilen kütüphanede 1037 numarada (1047 değil) kayıtlı bulunan eser Şemseddin Muhammed b. İbrâhim el-Cezerî'ye (ö. 739/1339) ait olup Birzâli tarafından kitabın sonuna yazılan Cezerî'nin hal tercümesinin (vr. 307^a), eserin Birzâli'ye nisbet edilmesi gibi yanlış bir değerlendirmeye yol açtığı anlaşılmaktadır (bk. Şeşen v.dğr., I, 530; aynı yanlış için bk. *GAL Suppl.*, II, 35). Brockelmann'ın Berlin Kütüphanesi'nde (nr. 9449) bulunduğu işaret ettiği nüshanın ise İbn Kesir'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*'sine ait bir cüz olduğu anlaşılmıştır (bk. Münecid, s. 143). 2. *Mu'cemü's-şüyûḥ*. Yirmi dört (bazı kaynaklara göre yedi) cilt olduğu söylenen bu eser, 2000 kadar şeyhinin kısa biyografileriyle onlardan rivayet ettiği hadisleri ihtiva etmekte olup bugüne kadar herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. Ancak Birzâli'nin, 668-686 yılları arasında faydalandığı ilk hocalarına dair alfabetik olarak tertip edilmiş küçük bir mu'ceminin (*Mu'cemü's-şüyûḥi'l-Birzâli*) yazma bir nüshası Şam'da Zâhiriyye Kütüphanesi'nde (nr. 3798, vr. 38-59) bulunmaktadır. 3. *el-Müntekâ*. Hatib el-Bağdâdî'nin *el-Buḥâlâ'* adlı eserinden seçmeler yaparak

tertip ettiği bu eserin kendi hattıyla yazılmış bir nüshası Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (nr. 3879, Mecmûatü Yehûdâ, 8 varak). 4. *Meşyehatü İbn Cemâ'a*. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Musallâ Medresesi, nr. 32, 200 varak), baş tarafı eksik diğer bir nüshası da Millet Kütüphanesi'nde (Feyzullah Efendi, nr. 535) bulunmaktadır. 5. *Meşyehatü'l-Makdisi* (Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 446/4, vr. 36^a-46^a). 6. *Kitâbü's-Şurûṭ*. Fıkha dair olan bu eserin bir nüshası Kahire'dedir (Teymûr, Fıkıh, nr. 475). 7. *Şülâsiyyât min Müsnedi Ahmed b. Hanbel*. Bankipûr'da el-Mektebetü's-şarkıyyetü'l-âmmeh'de bulunmaktadır (*El*² [Fr.], I, 1276). Kaynaklarda Birzâli'nin ayrıca *Mu'cemü'l-büldân ve'l-kurâ'* adlı bir eseri olduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1501; Ebû'l-Mehâsin el-Hüseynî, *Zeylül Tezkiretül-huffâz*, Haydarâbâd 1376/1956 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), s. 18-23; Kütübî, *Fevâtül-Vefeyât*, III, 196-198; Sübkî, *Ṭabaḳât*, X, 381-383; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIV, 185-186; İbn Hacer, *ed-Dürerül-kâmine*, III, 237-239; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IX, 319; Abdülkâdir b. Muhammed en-Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 112-113; İbnü'l-Kâdî, *Dürretül-hicâl* (nşr. Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr), Kahire 1390/1970, III, 277; *Keşfü'z-zunûn*, I, 287; II, 2019; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 122-123; Şevkânî, *el-Bedrül-ṭâli'*, II, 51; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-fehâris*, I, 219-220, ayrıca bk. Fihrist; Brockelmann, *GAL*, II, 45; *Suppl.*, II, 34-35; a.m.f., "Berzâli", *İA*, II, 566; *Hediiyetül-ârifin*, I, 830; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 530-531; İbn Râfi' es-Selâmî, *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas), Beyrut 1402/1982, I, nâşirin mukaddimesi, s. 47, 67; Donald Presgrave Little, *An Introduction to Mamlûk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 46-53; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 958-959; Münecid, *Mu'cemü'l-mu'erriḥne'd-Dimaşkıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 142-144; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihristü maḥtûṭâtı mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 530; Abbas el-Azzâvî, "Mu'erriḥu's-Şâm", *MMIAdm.*, XX, 519-527; F. Rosenthal, "al-Birzâli", *El*² (Fr.), I, 1276.

ALİ YARDIM

BİSÂTÎ

(البساطي)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed
b. Ahmed b. Osmân et-Tâî
(ö. 842/1439)

Mâlikî fakih ve başkadısı.

760'ta (1359) Mısır'ın kuzeybatısında ki Garbiye vilâyetine bağlı Bisât köyünde doğdu. Hâfizliğini tamamlayıp İbn Ebû Zeyd'in *er-Risâle*'sini ezberledikten son-

ra 778'de (1376) Kahire'ye gitti ve oraya yerleşti. Nüreddin el-Celâvî el-Mağribî'ye fıkıhta ve diğer ilimlerde yirmi yıl öğrencilik yaptı. Hocası hastalanınca onun tavsiyesi üzerine İzzeddin İbn Cemâ'nın derslerine devam etti. Fıkıh ve usûl-i fıkıh başta olmak üzere birçok konuda İbn Haldûn'dan faydalandı. İbnü'l-Hâim, Nüreddin ed-Demîrî, Zeyneddin el-İrâkî ve zamanın diğer birçok âliminden kelâm, felsefe, mantık, nahiv, belâgat, tıp, 'astronomi, aritmetik, cebir, geometri gibi değişik alanlarda ders okudu.

Uzun süre geçim sıkıntısı çeken Bisâtî öğretim hayatına Şeyhüniyye Medresesi'nde Mâlikî fıkıh okutarak başladı (805/1402-1403). Daha sonra Sâhibiyye, Cemâleddin ve Berkûkiyye medreselerinde müderrislik yaptı. Nâsiriyye Türbesi (hankah) şeyhi oldu. Bir süre kadî nâibliği de yapan Bisâtî, 823'te (1420) Cemâleddin el-Akfehsî'nin ölümü üzerine Mısır Mâlikî başkadılığına getirildi ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Onun bu görevde bulunduğu dönemde İbn Hacer Şâfiî, Aynî de Hanefî kadısı idi. Bisâtî 833 (1430) yılında hacca gitti. Bir sene kadar Mekke civarında ikamet edip ders okuttu. Sadece Mâlikî mezhebinde değil diğer mezheplerden de çok sayıda kişi ondan ders aldı. Bunlar arasında Kemâleddin İbnü'l-Hümâm, Ebû'l-Kâsım en-Nüveyrî, Seâlibî, Celâleddin el-Mahallî, Muhammed b. İbrâhim b. Ferhun, Sehâvî ve Şümunnî gibi âlimler sayılabilir.

13 Ramazan 842'de (27 Şubat 1439) bir cuma gecesı vefat eden ve cenaze namazı İbn Hacer tarafından kılınan Bisâtî hocası İzzeddin İbn Cemâ'nın yanına defnedildi.

Eserleri. Bisâtî'nin nüshaları bilinen tek eseri *Şifâ'ü'l-galîl 'alâ kelâmi's-Şeyh Hâil* olup Mâlikî fakihî Halîl b. İshak el-Cündî'nin *el-Muhtaşar* adlı eserine yapılan bir şerhtir. Müellif bu şerhi tamamlayamamış, son bölümü Ebû'l-Kâsım en-Nüveyrî tarafından yazılmıştır (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, GAL, II, 102). Bisâtî'nin kaynaklarda adları geçen diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Tavzîhu'l-ma'kûl ve tahrîrû'l-men-kûl*, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Mevâkıf*, *Nüket 'ale't-Tavâli'*, *Hâşiye 'ale'l-Mutavvel*, *Hâşiye 'alâ Şerhi Metâli'i'l-envâr*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, VII, 5-8; a.mlf., *ez-Zeyl 'alâ Ref'i'l-işr*, Kahire 1966, s. 220-239; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 32, 33; a.mlf., *Hüsnü'l-muḥâdara*, I, 462; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc (ed-Dibâcû'l-müḥzeb içinde)*, Kahire 1329-30, s. 300-303; *Keşfü'z-zunân*, I, 1475; II, 1117, 1256, 1327, 1628, 1716, 1717, 1751, 1758, 1893; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 245, 246; Şevkânî, *el-Bedrû't-tâli'*, II, 112, 113; *İzâhu'l-meknûn*, I, 339, 557; II, 441; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 241; Brockelmann, GAL, II, 102; Suppl., II, 97; Ziriklî, *el-A'lam*, VI, 228; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, VIII, 291.

M. ESAD KILIÇER

Bİ' SET

(البعة)

Genel olarak
peygamberlikle görevlendirme,
özel olarak da Hz. Muhammed'in
peygamberlikle görevlendirilmesi
anlamına gelen bir terim.

"Göndermek, yönleltmek; yaratmak" gibi mânalara gelen bi'set Kur'an'da "peygamberlikle görevlendirme" (el-Bakara 2/129, 213), "ilham etmek" (el-Mâide 5/31), "ölüleri diriltmek" (el-Bakara 2/56, 259), "uykudan uyandırmak" (el-En'âm 6/60; el-Kehf 18/12), "musallat kılmak" (el-İsrâ 17/5) gibi değişik anlamlarda kullanılmıştır. Kelâm terimi olarak Allah'ın, kullarından dilediğini nübüvvet ve risâletle görevlendirmesi demektir. Kur'an-ı Kerim'de daha çok resul*ün bi'setinden bahsedildiği için (bk. M. Fuad Abdülbâkî, s. 124) olacak ki Ebû'l-Bekâ bi'setin nebi*lere değil resullere mahsus olduğunu belirtir (*el-Külliyât*, s. 99). Ancak bazı âyetlerde nebilerin de bi'setinden söz edilmesi (meselâ bk. el-Bakara 2/213), bu terimin resulün yanında nebîye de şâmil olduğunu gösterir. Kur'an'a göre bi'set ilk insan cemiyetinin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Allah başlangıçta tek bir ümmet olan insanlara, tarihin en eski dönemlerinden itibaren müjdeleyici ve uyarıcı nebîler göndermiş, anlaşmazlıkları gidermek maksadıyla verecek hükümlere esas teşkil etmesi için peygamberlerle birlikte kitap indirmiş (el-Bakara 2/213); insanların kendisine kulluk etmeleri ve azgın şeytandan (tâgût) uzak durmaları konularında onlara yardımcı olmak, böylece âhirette bir bahane (hüccet) ileri sürmelerini önlemek için (en-Nisâ 4/165) her ümmete resul göndermiş (en-Nahl 16/36), peygamber gönderilmeyen insanlara azap edileceğini açıklamıştır (el-İsrâ 17/15).

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden sadece Hz. Mûsâ'nın bi'setine dair ayrıntılı bilgi verilir. Bir gece ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a gitmekte olan Mûsâ mukaddes Tuvâ vadisine gelince Tûr dağı tarafında bir ateş görür ve ailesini bırakıp ateşe doğru ilerler. Mukaddes yerdeki vadinin sağ yanında bulunan ağaç yönünden duyduğu, "Ey Mûsâ! Şüphesiz ki ben senin rabbinim. Papuçlarını çıkar; çünkü mukaddes bir vadidesin. Ben seni seçtim. Şimdi -sana vahyedilene kulak ver" sözleriyle başlayan ilâhî hitapla peygamber olarak görevlendirildiği kendisine bildirilir (Tâhâ 20/11-24).

İnsanlara Allah'ın âyetlerini okuyan, "kitap" ve "hikmet"i öğreten, onları kötülükten arıtan bir peygamber olarak gönderilen (Âl-i İmrân 3/164; el-Cum'a 62/2) Hz. Muhammed'in bi'setinin nasıl başladığı konusunda Kur'an'da ayrıntılı bilgi yoktur. Hadislerde ise bi'setin sadık rüyalarla başladığı anlatılır. Nübüvvetin ilk müjdeleri kabul edilen ve altı ay süren bu rüyalar süresince Hz. Peygamber yalnız kalmak istiyor ve Mekke'nin kuzeydoğusundaki Hira dağında bir mağaraya çekilip tefekküre dalıyordu. Hira'ya son gelişinde "kulluk yapmak" (taabbüd) mânasına gelen tahannüs (التحنف) ile meşgul olduğu nakledilirse de bu taabbüdün ne şekilde olduğu hakkında bilgi verilmez. Tahannüsün "putlara tapmaktan uzak durmak ve Hz. İbrâhim'in dinine yönelmek" anlamındaki tahannüf (التحف) karşılığında kullanıldığını kabul edenler de vardır. Hz. Peygamber'e nübüvvetin gelişinden sonra da bir Hanîf olarak İbrâhim'in dinine uyma emrinin verilmesi (el-Bakara 2/135) bu görüşün doğruluğunu destekler mahiyettedir. Ancak o dönemin Arabistan'ında Hz. İbrâhim'in dinine dair doğru bilgiye sahip kimselerin bulunmadığı ve Hz. Muhammed'in peygamberlikten önce "kitap ve iman ne olduğunu bilmediği" (eş-Şûrâ 42/52) dikkate alınacak olursa, onun sadece putlara tapmaktan uzak duruşunu ve Hira'da günlerini tefekkürle geçirdiğini söylemek mümkün olur. Hira'da bulunduğu son gecede sabaha karşı kendisine melek gelmiş ve ona "oku!" demiştir (el-Alak 96/1-5). Böylece ilk vahyi alan Hz. Muhammed'in bi'seti kırk yaşlarında bulunduğu sırada gerçekleşmiş ve yirmi üç yıl devam etmiştir (*Müsned*, VI, 233; Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", I; Müslim, "İmân", 252). Bazı âlimler onun bi'setini üç devreye ayırır: 1. Ferdî ve gizli da-